

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING VOOR HEEMKUNDE
EN GESCHIEDENIS "P A S T O O R R O N S E"

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

INHOUD

		p.
POLLET Jules	Zedelgem tijdens de Spaans-Franse oorlog (1648 - 1659)	43
ARNOU Patrick	Oude grafstenen in de Sint-Laurentiuskerk te Zedelgem Deel II	54
LINGIER Benny	Volksgebruiken in Zedelgem	62
	Geboorte en doop	63
	Liefde en huwelijk	67
	Dood en begravenis	73

1983 - 4DE JAARGANG NR 2

REDAKTIE EN BEHEER:

Willy Peirsegaele	St.-Laurentiusstraat 12	Zedelgem
Géry Cappon	Schattingbeekstraat 3	Zedelgem
Patrick Arnou	B. J. Lievensstraat 2a	Zedelgem
Victor Deceuninck	Groenestraat 29	Zedelgem
Jules Pollet	Sint-Elooistraat 16	Zedelgem
Leon Claeys	Ruddervoordsestraat 40	Zedelgem
Jozef Vandenbroucke	Kon. Albertstraat 2	Veldegem
Bertrand Denys	Klaprozenlaan 13	Loppem

Lidmaatschap: 200 F
Rek. 001-0771018-41
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Studies verschijnen in "Zilleghem"
of uittreksels daarvan, mogen niet
gebruikt noch aangehaald worden
zonder te verwijzen naar dit tijdschrift
en de auteur.

Verantwoordelijke uitgever:
Willy Peirsegaele St.-Laurentiusstraat 12 Zedelgem

ZEDELGEM TIJDENS DE SPAANS - FRANSE OORLOG (1648 - 1659)

Jules POLLET

Op 30 januari 1648 was door de Verdragen van Westfalen de Dertigjarige oorlog (1618-1648) beëindigd. In onze gewesten echter was van vrede nog geen spraak. De oorlog tussen Frankrijk en Spanje bleef voortduren. Gans de tijd dat Jacob van Gerensdael pastoor was te Zedelgem was het een beroerde tijd. Begin 1647 verliet hij Zerkegem om pastoor te worden te Zedelgem. In het parochieregister van Zedelgem schreef hij dat hij het verpauperde Zerkegem verliet, dat uitgezogen was door bezetting en plundertochten van soldatenbenden (ab eadem parochia (Zerkegem) praesidio et excursionem militum valde depauperata discessi via permutationis in Zedelgem). Alles wat deze oorlogsomstandigheden aan onheil meebrachten: soldatenoverlast, nood en ook pest, waren niet minder in Zedelgem. De eerste overlijdensakten, door pastoor van Gerensdael in maart 1647 ingeschreven, vermeldden als doodsoorzaak: "morbo contagioso" of zoals men dan zegde: "de contagieuse zieckte vande peste". Het ging hier om drie kinders van Willem Battaillie. Ook in 1648 komen gevallen van pest voor. Op 18 maart 1648 sterft een dochter van Amand Terwe aan de pest; op 4 april Judocus, zoon van Judocus Verstraete. Op 8 juni 1648 stierf het kind van een schaapherder, die als vluchteling op Zedelgem verbleef. Op 3 november 1649 stierf de 100-jarige Joannes Hussens (senex 100 fere annorum). Op 10 september 1650 stierf op de hofstede Caroen een meisje dat op de dool was en op 27 december stierf aan een

dodelijke verwonding Petrus de Graeve, genoemd "sotte Pier". Hij stierf zonder sakramenten en de "officieren bewaert hebbende het doode lichaem van Pieter de Grave, geseijt zotte Pier" werden op kosten van de parochie getrakteerd bij herbergier Jan de Kimpe.

In de parochierekening van 1648 lezen we dat hoofdman Adriaan de Cnock 15 s.gr. betaalt aan Matheus Artoijs "over het cureren d'huijsvrouw van Guillaeme van Dijcke zijnde inde contagieuse zieckte" en aan Jacques van Dijcke werd 15 s.gr. gegeven omdat hij hout leverde en brood had gebakken "voor het huijsgesin van Guillaeme van Dijcke hebbende geweest inde contagieuse zieckte".

In datzelfde jaar werd volk opgevorderd om te gaan werken naar Veurne. Voor 2 s.gr. leverde Carel Woutermaertens "een spae aen t'werckvolck gaende wercken int beleg van Veurne". De werklieden die moesten optrekken werden door officier Jan Hollevoet verwittigd. Bij het optrekken en terugkeren "van het werckvolck dat dese prochie heeft moeten vutdoen omme te gaen wercken naer Veurne" werden zij voor 1 lb. 2 s.3 gr. op parochiekosten getrakteerd bij herbergier Jan Spint. Ook ter plaatse moest de wacht worden opgetrokken. Zij die aan de beurt waren werden door officier Jan Hollevoet verwittigd.

In 1648 lagen de troepen van markies Sfondrati op Jabbeke en Snellegem. Om niet te veel last van deze soldaten te ondervinden, trachtte Zedelgem goed te staan met de bevelhebbers van die troepen. Af en toe werden hen op kosten der parochie presentjes aangeboden. Hoofdman Adriaan de Cnock schonk drie schapen "aen den colonel commandant van de troupen vanden marquis Sfondrati liggende tot Snellegem in Octobre 1648": een

kost van 4 lb. 10 s. gr. Op hetzelfde tijdstip werden door Maeijken, weduwe van Lucas van Houtte, molenaar op de dorpsmolen, "drie sticken boters" gegeven "aen den lieutenant generael vande troupen van marquis Sfondrati liggende tot Jabbeke". Hiervoor kreeg zij vanwege de parochie 5 s.gr. Door Lambrecht Maertens en Adriaan Lievens werd elk een koppel kiekens gegeven "aenden selven lieutenant" waarvoor de parochie 9 s.gr. betaalde. Wanneer de troepen passeerden, hadden ze steeds voedsel, drank en voeder nodig, wat de parochie mocht betalen. Zo werd bij Bertel Ghijs "teere gedaen bij zeker troupe soldaeten opden VIIIE Lauwe (8 jan.) 1648 doende convoij van Dixmude naer Brugge": 2 lb. 8 s. 4 gr. Zo gebeurde het nog eens op 1 maart, op 3, 18 en 30 mei 1648. Op 22 juni 1648 moest twee hoed haver worden geleverd "aen zeker commandant van een troupe peerden alhier passerende": 1 lb. 16 s.gr. Ook trachtte men zoveel mogelijk te weten wanneer troepen zouden passeren om op tijd voorzorgen te kunnen nemen. In 1648 werd aan Pieter de Wevere 1 lb.gr. betaald "over gegaen 'thebben naer het minnewaeter bij Brugghe omme te vernemen naer volck van oorloghe dat aldaer schepe lach, te hooren of het selve vertrocken was en waer". Op 21 december 1648 verscheen "een troupe Fransoisen" op Zedelgem "als sij die van Vassenaere, Jabbeke en die van Snellegem ghevanghen hadden". Vrees om hetzelfde lot te ondergaan deed hoofdman Adriaan de Cnock ertoe besluiten hen geld aan te bieden, waardoor hij hen kon paaien.

In 1649 werd de soldatenoverlast groter. In mei van dat jaar lag het "regiment vanden heere Stoppelaere" alsook dat van "capitain Colinez" op Zedelgem. Bij veel inwoners lagen soldaten ingekwartierd. Zedelgem betaalde de niet onbelangrijke som van 152 lb. 7s.5gr. voor "d'houdenisse van soldaeten te Meije 1649". In dat jaar ook werd Ieper belegerd en op de Fransen her-

overd. Voor dit beleg moest Zedelgem paarden en wagens leveren. Onder de hoede van "zeker alferis ende sergeant ende hunne troupe volck" passeerden door Zedelgem "de ghevanghene Fransoisen van het fort de blaeuwe Speije". Te Zedelgem werden zij "gerefresseert bij ordre vanden marquis Sfondrati", wat aan de parochie 1 lb. 6 s.gr. dostte. Op 11 september 1649 leverde winkelier Carel Woutermaertens 19 pond brood "aen zeker troupe volcx van oorloghe", waarvoor de parochie 3 s. 11 1/2 gr. betaalde. Regelmatig ook kwamen benden soldaten wat drinken in de herbergen o.a. bij Adriaen de Cloet en bij weduwe Pieter Hoorne "woonende inde vier wijnden". Alles op kosten van de parochie. Voor het dragen van deze oorlogslasten schonk het Vrije in 1649 aan Zedelgem een toelage van 202 lb. 17 s. 6 gr. Zo sloot de rekening van dat jaar toch met een batig saldo van 17 lb. 18 s. 11 gr. Maar aan de belastingen had men toch ook meer betaald dan in 1648:

- voor de uitzend (rijksbelasting)
  - in 1648 : 9 gr. per gemet
  - in 1649 : 10 s.gr. (= 120 gr.)
- voor de "prochiekosten"
  - in 1648 : 1 s. 7 gr. per gemet
  - in 1649 : 2 s.gr. per gemet

Dat de uitzendbelasting in 1649 zoveel hoger lag, had als reden dat men moest betalen "de onkosten vande wacht opden Dijser (IJzer) jegens d'invasie vanden vijant (= Fransen)."

Ook Zedelgemaars moesten deelnemen aan deze wacht op de IJzer. In 1650 krijgt Klaas Fostie 2 s.gr. om de "ingesetene der selver prochie (= Zedelgem)" uit te nodigen om "te compareren ter plaetse tot loten om te gaen waecken naer Schoorebacke (Schoorbakke op de IJzer)!"

Hoeveel mannen door het lot werden aangewezen om te Schoorbakke de wacht op te trekken is in de parochierekening niet vermeld. Op nieuw in mei 1650 legeren "soldaeten van t'regiment vanden heere Stoppelaere" op Zedelgem. Dan moet ook werkvolk worden gezonden naar Grevelingen en in juli en augustus 1651 naar Schoorbakke, Veurne en St.-Winnoksbergen. In die tijd bestonden de legers uit huursoldaten, die veelal vrouw en kinders met zich mee hadden. Zo sterft op 5 november 1651 te Zedelgem het kind van een soldaat die op weg was naar Duitsland ("obiit infans militis in Germaniam tendentis").

In 1650 en 1651 worden de paters recollecten "int doen van hunne quette van hout" vergezeld door Klaas Fostie en Engel le Stae. Wellicht was het voor de paters niet veilig er alleen op uit te trekken. Daarom zond de hoofdman twee mannen met hen mee. De recollecten waren te Zedelgem terminanten (paters die regelmatig dienst deden op de parochie) en zo mochten ze jaarlijks op de parochie een bedeltocht doen om (brand)hout in te zamelen. Niettegenstaande het oorlog is, lezen we in de parochierekeningen toch over "nieuwe gecultiveerde velden". In die jaren wordt dus heidegebied in cultuur gebracht. In verband hiermee geven we nu de belastbare oppervlakte van Zedelgem in 1651. Deze bestond:

- voor het gebied gelegen onder het Brugse Vrije:

1. akkerland: 1067 gemet 1 lijne 90 roeden
2. nieuwe gecultiveerde velden: 31 gemet 2 lijnen
3. vijvers: 13 gemet 2 lijnen
4. gekapte bossen: 38 gemet 68 roeden

Totaal: 1151 gemet 58 roeden.

- voor het gebied gelegen in de heerlijkheden van den Houtschen en het Wijnendaalse (Noordover):

1. akkerland: 170 gemet 1 lijne 99 roeden
2. nieuwe gecultiveerde velden: 2 gemet
3. vijvers: 9 gemet
4. gekapte bossen: 5 gemet 2 lijnen 76 roeden.

Totaal: 187 gemet 1 lijne 75 roeden.

Merk op dat het hier gaat om de belastbare oppervlakte en niet om de werkelijke oppervlakte. Deze bedroeg in totaal voor gans Zedelgem 5.232 gemet. De belastbare oppervlakte: 1338 gemet 2 lijnen en 33 roeden.

In 1652 ligt het regiment "vanden grave van Megene" op Zedelgem en "diversche ingesetene" worden verplicht te leveren "broot, bier, boter, vleesch, hout ende anders". In mei 1652 moeten 3 personen gedurende 13 dagen gaan werken naar Grevelingen.

In 1653 krijgt Zedelgem vanwege het Vrije een subsidie van 59 lb. 5 s. 8 gr. "over d'houdenisse van een compagnie Spaignaerden den tijt van acht daghen". Ze waren bij de inwoners gelegerd. Ook het regiment vanden grave van Megene" kwam vanuit Lichtervelde terug op Zedelgem.

Van 5 tot 7 juni 1654 werd "ten versoucke vanden ontfanger van desen lande (= Vrije)" de hoofdman van Zedelgem "in executie" gehouden. Reden: de belastingen waren niet tijdig betaald. Toen dit daarop nog niet gebeurde werd hij opnieuw "in executie" gehouden van 27 juli tot 8 augustus 1654. In datzelfde jaar 1654 werd door Jan van Callenberghe, gezworen landmeter van

het Vrije, "eenen nieuwen ommelooper ofte terrier (kaster)" van Zedelgem opgemaakt. Bij het opmaken hiervan werd hij bijgestaan door de beëdigde prijzers Pieter de Nijs, hoofdman van Aartrijke en Pieter de Rudde, hoofdman van Snellegem.

Op 5 maart en 9 mei 1654 kwamen benden soldaten wat drinken in Zedelgemse herbergen en op 8 oktober verscheen op de parochie "eenen capiteijn Ierlanders met XV mannen".

Om de klok te luiden op "Alderzielennacht" 1654 waren ze met twee: Jesper Aubordain en Passchier le Stae. Deze Passchier le Stae schijnt ook zowat de boodschapper geweest te zijn van de parochie. In 1654 wordt hem 3 s. 8 gr. betaald "over diversche vojagen gedaen t' hebben soo naer Ghistele, Zuudtwege, Noortwege, Snellegem ende elders". Zou je warempel niet zeggen dat Zuidwege en Noordwege, die toch in Zedelgem lagen, voor de Zedelgemnaar vreemde gebieden waren ?

Ook voor sport en ontspanning had de parochie iets over. Zij die in 1654 "de zilver bolle" hadden gewonnen, werden bij Pieter vande Velde "bij laste vanden hoofman" getrakteerd. We lezen nog over dergelijk traktaat in 1657. Zij "die den bal hadden gewonnen in Septembre 1657" werden door de hoofman voor 2 lb. 3 s. 3 gr. getrakteerd bij herbergier Carel Mulaert.

Naast belastingen op de gebruikte gronden, wordt vanaf 1655 ook de molen belast. Hij wordt getakseerd op 8 gemet. In november 1655 moet de parochie vier "goewilligen ofte pioniers" zenden "tot Nazarette". Ook naar Oudenburg moeten 19 pioniers worden gestuurd.

Het wordt steeds moeilijker de belastingen op tijd binnen te krijgen. Officier Jan Hollevoet moet in 1656 de parochie rond om de ingezetenen aan te manen "tot betaelinghe van hunne achterheijt van pointijnghe ende zettijnghe (belasting)". Om deze reden was hoofdman Lucas Maertens gedurende 4 dagen "in executie tot Brugghe".

De oorlogslasten verzwaren en op 20 september 1658 wordt door hoofdman Lambrecht Maertens een speciale belasting opgelegd van 1 s. 7 gr. per gemet. Dit was nodig om te kunnen betalen "de oncosten gedoocht bij dese prochie van Zedelghem raeckende t'lichten vande sauvegarde, werckvolck, leveringhe van haver ende hoij, boutten ende anders, alles tot Dixmude, Steenbrugghe ende elders". Voor de sauvegarde: het vrijwaren van de ingezetenen en hun bezit, werd 6 lb.gr. betaald. Daarbij werd aan de "capiteijn vande volontairen tot Dixmude" 1 lb. 10 s.gr. betaald "over t'bevrijden d'ingesetene deser prochie rijdende naer Brugghe ende elders". Werkvolk moest worden gestuurd naar Diksmuide en Steenbrugge: 10 man voor één maand naar Diksmuide en op 10 december 1658 werd het werkvolk "afcommende van Steenbrugghe... aldaer hebbende gevrocht" bij hun thuiskomst getrakteerd. Leveringen moesten worden gedaan naar Diksmuide: "6 razieren haver, 400 hoij tot XX sch. elck hondert ende 400 boutten tot XV sch. elck". Totaal: 14 lb. 1s. 2 gr. Naar Steenbrugghe moest gedurende 16 dagen, te beginnen 8 oktober 1658, ieder dag voor 16 s. 8 gr. "fourage" worden geleverd.

Natuurlijk trachtte men goed te staan met de legerleiders. Aan hen werden presentjes aangeboden. Dit schonk men ook aan personen die de parochie een of andere gunst hadden bewezen. Zo wordt een haas en een koppel patrijzen geschonken aan de "intendant van Dix-

mude voor een courtoijsie". Aan den schout van Hoochlede" werden 500 bussels brandhout gegeven "over zeker vacatien bij hem voor dese prochie gedaen". Een voer brandhout werd ook geschonken "aen den capiteijn liggende tot Steenbrugghe voor een courtoijsie". Aan "eenen a feris liggende tot Steenbrugghe" schonk de parochie 16 s. 5 gr. en bij Jacob Strubbe werd "den adjudant ende den alferis vande grave van Megene" getrakteerd.

Ook tijdens het laatste jaar van deze oorlog, 1659, waren regelmatig "diversche troupe soldaeten" op Zedelgem. Ze eisten op wat ze nodig hadden en gingen op kosten van de parochie drinken in de herbergen o.a. bij Carel Mulaert, Jan Spint, Arnout Tavernier, Frans Verplancke. Bij de winkeliers Passchier le Stage en Engel Oenraet eisten ze winkelwaar op. En wanneer ze weg waren stelde o.a. Jan Spint vast "het verlies van hinnen ende capoenen". Op 28 mei 1659 werd een ruiter te Zedelgem neergeschoten en er begraven. Op 7 augustus 1659 legerde "zeker troupe Fransche Ruijters" op Zedelgem en er is ook spraak van "houdenisse van peerdevolcke alhier hebbende gelogiert in Septembre 1659". Haver en hooi moest worden geleverd op 23 oktober 1659 naar Ieper en Diksmuide "aen de garnisoenen aldaer liggende". Door deze leveringen weten we dat o.a. een pond boter 1 s. 4 gr. kostte en een roggebrood van 10 pond 1 s. 3 gr.

In 1659 moesten 14 Zedelgemnaars o.a. de hoofdman en de koster optrekken om wacht te doen op het fort van "Duvelshoorne" (sluis, schans en fort te St.-Joris bij Nieuwpoort). Anderzijds slaagde men erin "de werclieden die dese prochie geordonneert was tot Dismude te zenden" af te kopen. Dit alles bracht natuurlijk

zware lasten mee voor de parochie. Officier Jan Hollevoet werd dan ook betaald "over extraordinaire vacatien int insinueren de restanten tot betaelen hemlieden achterheijt". Maar waarmee moest een uitgeperste bevolking betalen? Ook de hoofdman en enkele notabelen werden te Brugge gehouden "in executie van wegen den ontfangher van desen lande (Vrije) ter diversche stonden begonst den XXVIIIE Maerte 1658 tot ende met den XXXIE Decembre 1659".

Om aan deze lasten te kunnen voldoen ging de parochie leningen aan o.a. aan Jacques Hoort "tot betaelen het tweede pajement vande contributie tot Jpre" (50 lb.gr.) aan Jacques de Zoete: 150 lb.gr. en aan Sr. Jan Cobrijsse 400 lb.gr. Deze leningen bleven vele jaren nog een last voor de parochie, die rente moest betalen ervoor en ook tijdig de aflossingen doen, wat ook processen meebracht. Maar een andere uitweg was er niet.

Op 7 november 1659 werd tussen Frankrijk en Spanje de Vrede van de Pyreneeën gesloten. Voorlopig was er geen oorlog meer. Het goed van de kerk, dat naar Brugge was gevlucht, werd teruggehaald: "alle de selvere vaten mitsgaders de ornamenten die tot Brugghe ghevlucht waren ende berusten in handen vanden heer deken ende int clooster vande recollecten, zijn wederom in dese kercke". De deken hier vermeld was Jacob van Gerensdael, die in september 1658 Zedelgem had verlaten en pastoor was geworden der loden portie van Sint-Salvator te Brugge.

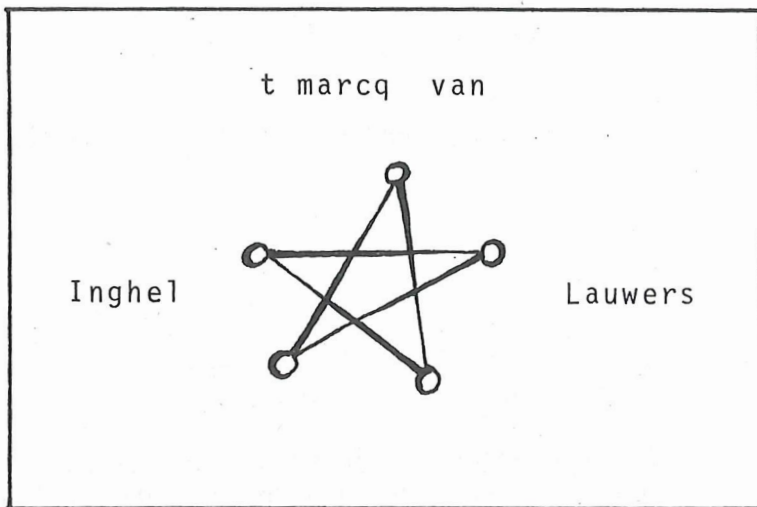
Bronnen:

Parochierekeningen van die jaren, bewaard in Rijksarchief Brugge, Vrije, Registers nrs. 6646 en 6647.
Parochieregister van Zedelgem nr 1.

Ter verduidelijking:

- ALFERIS : vaandrig van een bandera (kompagnie) in het Spaanse leger; onderluitenant. Zie Biekorf, 1967, p. 379.
- FOURAGE : voeder
- HOED : graanmaat, ongeveer 198 liter.
- HOOFDMAN : hoofd van de parochie - te vergelijken met burgemeester.
- OFFICIER : dienstman op de parochie; stond onder bevel van berijder, hoofdman, baljuw.
- RAZIERE : graanmaat, ongeveer 88 liter.

Uit : Verpachtingsboek, 1661, Aartrijke

OUDE GRAFSTENEN
IN DE SINT-LAURENTIUSKERK
TE ZEDELGEM

Patrick ARNOU

DEEL 2

Zoals gezegd behandelen we de grafplaten in chronologische volgorde.

A. DE GRAFPLAAT VAN DE FAMILIE JOANNES VAN SLAMBROUCK

1. Overleden personen.

1. Joannes Van Slambrouck, zoon van Petrus en Anna De Knock, voornaam ingezetene en kerkmeester, overleden te Zedelgem op 14 januari 1774 op 86-jarige leeftijd.
2. Maria Maertens, zijn eerste echtgenote, in het kraambed overleden op 25 februari 1733 en met het kind begraven ("cum infantulo suo") op 27 februari 1733.
3. Brigitta Maertens, zijn tweede echtgenote, overleden op 11 mei 1750 en begraven op 13 mei 1750 met de hoogste dienst ("officio summo").

2. Tekst.

D.O.M.

Sepulture

van den eersamen

Joannes van Slambrouck

F^s P^r in syn leven Kerckm^r deser
Parochie, Overl., den 14 janua. 1774
Oudt 86 Jaeren.

Eerst in Houwelycke Geweest
met d' Eersaeme
Maria Maertens

Te saemen Geprocreeert 5
kinderen al minder-jaers Gestō

voorts van

Brigita Maertens

syns tweede huysv^s, overl^s den

11 Meye 1750. Geprocreeert

vier Kinderen, te weten

Anna, in Houwel. met Joachim

De Keysere, Maria Anna in

Houwel. met Frans Delanoye,

Petrus in Houwel. met Joanna

Rosseel, en Regina in Houw.

met Philippus Colpaert,

den welck^s in dese Kercke heeft

gefond, vier eeuwige Jaerget bestā,

in twee gesonge Missen met assistensⁱ

van onderpastor, Een Nocturnus, Laudē

en Miserere en Profundis aen het graf,

soo van hem als van syn vader Pieter

Van Slambrouck, en moeder Anna

De Knock, en twee gele^s Missen ten

selven Daege voor syn overl^s huysv^s waer

vooren hy heeft de Kercke. gejoint eene

somme van vierenvichtich ponden G^r, Wisselg.

3. Technische gegevens.

- a) vorm:
  - rechthoekige plaat.
- b) afmetingen:
  - 126 cm hoog x 74 cm breed x 1,3 cm dik.
- c) materiaal:
  - witte marmer.
- d) type:

De geringe slijtage zou een wandplaat laten vermoeden; het testament van de overledene wijst eerder op een vloerplaat.

4. Versieringen.

Sobere steen zonder speciale versieringen.

5. Oorspronkelijke plaats.

Joannes Van Slambrouck werd oorspronkelijk binnen in het middekoor van de kerk begraven, net als zijn twee vooroverleden vrouwen. Dit blijkt uit zijn testament (zie verder) en uit de parochieregisters:

"25^a ejusd in puerperio mortua et 27° ejusd cum infantulo suo sepulta est officio medio in ecclesia maria maertens uxor joannis van Slambrouck" (25 februari 1733).

"Die 16^a Janrij 1774 sepultus est in ecclesia in medio choro Joannes Van Slambrouck viduus Bir-

gitta Maertens obiit 14^a aetat 86 ann."

De notabelen werden trouwens vrijwel steeds in de kerk zelf begraven tot Jozef II dit verbood met het edict op de begrafenissen van 26 juni 1784. Dit verbod werd bevestigd door het decreet van 12 juni 1804 (23 prairial an XII) op de graven.

6. Toestand van bewaring.

Deze steen verkeerde reeds geruime tijd in slechte toestand. Hij volledig gebogen en vertoont talrijke barsten.

7. Opmerkingen.

In het Rijksarchief te Brugge bevindt zich het bewaard gebleven testament van Joannes Van Slambrouck, daterend van 12 juni 1769.

Het is opgesteld door de pastoor van Zedelgem, Ludovicus Devos. De pastoor was in die tijd immers een door de burgerlijke overheid erkende opsteller van testamenten.

Getuigen waren twee schoonzoons van de erflater, Joachim De Keyser en Philippus Colpaert, alsook een derde persoon Joannes Verplancke.

Joannes Van Slambrouck zelf was op dat moment "sieck van lichaeme, maer sijn verstant, wille, memorie ende sinnen wel maghtigh, gelijk het voor jdereen ghe-noeghsaem scheen ende bleeck" en hij was "overdenckende de broosheyte vans mensschens leven; datter niet

sekerder en is als de doot ende niet onsekerder als de vive der Selve".

Uit het slot blijkt dat Joannes alsdan reeds volledig blind was. Daarom kon hij niet meer tekenen, maar zette een "marcq" (een kruis) onder het testament. Daarom was ook de derde getuige vereist.

In zijn testament bepaalt Joannes dat hij wil begraven worden "in den middel choor omtrent het graf van syne overleden huysvrouwen". Bovendien dient ervoor gezorgd "ende dat men met den eersten op zijn graf sal legghen eenen witten marbelen zerck van vijf voet, of daer omtrent lanck ende breedt naer advnante, op welcken zerck zal ingecapt staen sijnen naeme, de naemen van sijne overleden huysvrouwen ende levende kinders, daerenboven oock de fondation ofte jaergetyden die hij mits dezen is fonderende".

Over de begrafenis is bepaald dat "syn lichaam gesoncken met den minsten dienst" met "corts daernaer" voor zijn ziellafenis de "hooghsten dienst met drye priesters, sermoen op stoel en daeghs daernaer den naerdienst bestaende in solemnele misse met commendation, immer ghelyck in dusdaenighe diensten alhier ghepleeght is".

In deze nadienst moet een "alf hoet roggen broodt voor den armen" gegeven worden, terwijl korte tijd nadien honderd "gerecomandeerde" missen moeten opgedragen worden.

Daarnaast roept Joannes Van Slambrouck een eeuwig-

urende stichting in het leven, bestaande uit een dubbele jaargetijde, beide op te dragen rond de verjaardag van zijn overlijden. Beide jaargetijden dienden een zondag vooraf aangekondigd te worden en op de dag zelf diende de onderpastoor bovendien nog twee gelezen missen te lezen, één voor elk van zijn overleden echtgenoten.

Ter vestiging van een dergelijke eeuwigurende jaargetijde, gaf de stichter meestal een som geld of een eigendom aan het kerkbestuur van de parochie, die dan met de intresten of opbrengsten ervan de kosten van het jaargetijde moest delgen.

Zo gaf Joannes Van Slambrouck 54 "pond grooten sterck wisselgeld" aan het Zedelgemse kerkbestuur. Met de opbrengst hiervan diende het kerkbestuur dus telkenjare de twee jaargetijden en de vier gelezen missen te betalen.

Hiervoor moest aan de pastoor 10 schellingen voor elk jaargetijde betaald worden. De onderpastoor kreeg 1 schelling en 8 groten voor zijn assistentie bij elk jaargetijde en 1 schelling 4 groten per gelezen mis. De koster kreeg tenslotte 3 schellingen en 4 groten per jaargetijde.

De fundatie werd door de bisschop goedgekeurd op 25 april 1772.

Op het einde van het testament werd Pieter Van Slambrouck, zoon van Joannes, aangesteld als testamentuitvoerder. Hij diende binnen de twee maanden na Joannes' overlijden aan de pastoor te bewijzen dat

zijn opdracht volbracht was.

De fundatie van Joannes Van Slambrouck bleef lang bestaan. Na de Franse Omwenteling werd ze verder uitgevoerd door de nieuw opgerichte kerkfabriek, die ook de bezittingen van het vroegere kerkbestuur had overgeërfd.

In 1870 vinden we de 54 ponden groot van Joannes nog steeds in het bezit van de kerkfabriek. De gift van Joannes is samen met deze van Guilelmus Deketelaere en Maria Verplancke omgezet in staatsobligaties van 4,5 %, namelijk één van 1 000 fr (met nr 31 111), één van 200 fr (nr 1433) en één van 100 fr (nr 3121).

Hiervoor laat de kerkfabriek in 1870 nog jaarlijks opdragen:

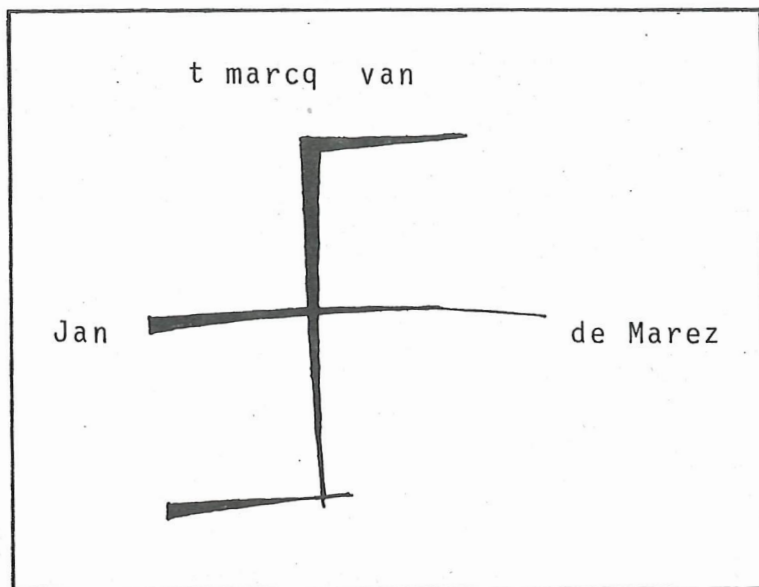
- één jaargetijde voor Joannes Van Slambrouck en een gelezen mis door de onderpastoor voor Maria Maertens. Het jaargetijde bestaat uit nocturne, lauden, mis zonder orgel met assistentie en het lezen van miserere en de profundis na de mis.
- één gelijkaardig jaargetijde voor de ouders van Joannes met een gelezen mis voor Brigita Maertens.

De kerkfabriek betaalt voor al deze diensten op dat moment nog tweemaal 10 frank en 16 centimes.

Later werden de staatsobligaties diverse malen omgezet, maar ze bleven deel uitmaken van het kapitaal van de kerkfabriek.

Bronnen en literatuur:

- a) R.A.B., Parochieregisters Zedelgem.
- b) R.A.B., Kerkarchief Zedelgem.
- c) Archief kerkfabriek Sint-Laurentius Zedelgem, geschreven legger van de goederen van de kerkfabriek (1857-1891), p. 24.
- d) RONSE, F., Geschiedenis van Zedelgem en Veldegem, Torhout, 1934 of Handzame, 1979, p. 121.

Uit: Verpachtingsboek, 1661

Aartrijke

VOLKS-GEBRUIKEN IN ZEDELGEM

Benny LINGIER

RESULTATEN VAN EEN ENQUETE I.V.M. HET PROJECT "LEVENSCYCLUS" UITGEVOERD IN ZEDELGEM (1980-1981).

De inhoud van deze artikelenreeks was oorspronkelijk de stof voor een skriptie van het seminarie Volkskunde aan de KUL (prof. dr. Top).

Acht Zedelgemse mensen verleenden er hun medewerking aan. Hun gemiddelde leeftijd was 70 jaar. Het ging om twee huisvrouwen, een bejaarde metselaar en timmerman, een gewezen onderwijzer en onderwijzeres, een mecanicien en een advocaat.

Opvallend was dat de vrouwelijke informantes heel wat meer van de vroegere traditionele gebruiken af wisten. Tweede punt dat naar voor sprong was dat deze streek in West-Vlaanderen een bolwerk van het devote katholicisme geweest moet zijn.

De gegevens slaan op de periode 1890-1940 en zijn in drie schuifjes onderverdeeld: geboorte en doop, liefde en huwelijk, dood en begrafenis.

GEBOORTE EN DOOP

Rond de eeuwwisseling was kinderrijkdom nog een zaak van eer. Hoe meer kinderen, hoe meer inkomsten voor het gezin. Ofschoon in het zwaar geïndustrialiseerde Wallonië gelachen werd met de Vlaamse "konijnekweek" - de erg uitgebreide gezinnen - was elke geboorte in Vlaanderen een feest.

In feite was er een hele reeks uitdrukkingen voorhanden om de zwangerschap van een vrouw aan te duiden: "een kind gaan kopen", "in verwachting zijn", "vol zitten", "weer zo zijn", "in positie zijn", "aan het sparen zijn" en "een kind gaan krijgen". Om een voorspoedige bevalling af te smeken ging men zelfs op be-
devaart naar St.-Margareta in Lichtervelde.

Om te weten of het een jongen of een meisje zou zijn, kende men alleen het pendelen, en dat dan nog alleen maar bij de burgerij. "Gewone " mensen hielden er zich niet mee bezig.

In elke sociale laag waren vroedvrouwen bekend, maar toch gaf de adel altijd de voorkeur aan een dokter. Op het platteland werd er pas een dokter bij geroepen als de bevalling verkeerd dreigde te gaan. Speciale namen of gebruiken i.v.m. vroedvrouwen waren er bijna niet. Een bijgelovig trekje was wel dat de vroedvrouw op haar weg best geen zwarte kat ontmoette.

Het doopkleed werd in de lagere kringen soms in familieverband doorgegeven van geboorte tot geboorte bij gebrek aan geld.

Voor onze streek was de koolkrop de aangewezen plaats waar de kinderen vandaan kwamen. De ooievaar kwam heel wat minder aan zijn trekken. Pas veel later werd hij uit Duitsland geïmporteerd.

De kraaminrichtingen maakten hun opgang na WO II, ten nadele van de vroedvrouwen.

Wat betreft de naamgeving voor het kind, de aanduiding van peter en meter en de naam voor de plaatsvervangende peter of meter (peetjelap en meetjelap) waren de informanten het roerend eens. Het kind moest perse naar de peter of meter genoemd worden. Uit de patroniemen van de tegenwoordige familienamen valt af te leiden dat dezelfde namen vroeger telkens terugkeerden, bv. Maertens, Janssens.

Voor WO II was een doopplechtigheid een kwestie die geen geld kostte, buiten af en toe een fooi voor de pastoor van de parochie die het kind gedoopt had. In onze dagen blijkt alleen nog het show-element van belang te zijn en worden er forse bedragen tegenaan gegooid om zo goed mogelijk uit de verf te komen en zoveel mogelijk cadeaus te ontvangen.

Van het klokluiden i.v.m. de sexe van het kind weet men in geen enkel milieu iets af.

Frappant is natuurlijk wel dat een doopplechtigheid heel wat meer voeten in de aarde had in de rijkere kringen; de gewone mensen konden het zich voor en na WO I niet veroorloven om een cadeautje te geven. De meesten vierden een doopsel trouwens in heel beperkte kring met een glas bier en een snede brood met hesp of kaas. Soms werd er iets speciaals gebakken zoals een rijsttaart of een

koekebrood.

Gevallen van een zevende zoon of dochter na mekaar zijn er genoegzaam bekend. De procedure zag er als volgt uit: het kind kreeg de naam van de koning(in) die het peter- of meterschap aanvaardde. In principe werden ze vervangen door de burgemeester of zijn vrouw die, naargelang zijn of haar gulheid, iets kostbaars aan het gezin schonk.

Wat de kerkgang betreft, blijken er verschillende opinies te bestaan. Meestal gebeurde die negen, tien of elf dagen na de geboorte, maar anderen spreken van drie weken tot zelfs een maand. Normaliter vond de kerkgang na de negende dag plaats, als dank voor een geboorte zonder verwickelingen. De moeder werd gezegend en het kind aan Onze Lieve Vrouw opgedragen, onder het dragen van een brandende kaars en het bidden aan het O.L.V.-altaar. Nergens werd de kerkgang als een groots feest ervaren. Alleen een reeks buurvrouwen werd op koffie, koekebrood en eventueel chocolade onthaald.

Soms ging men n.a.v. een geboorte zonder verwickelingen op bedevaart, maar dit gebruik was uitsluitend voor de burgerij weggelegd. Voor gewone lui zowel als voor de adel was het eerder een zeldzaamheid of iets totaal onbekends. Voor suikerbonen waren er heel wat volkssynoniemen in omloop: "eiertjes", "muizekuttels", muizestroontjes", "suikerbollen", "doopsuiker" en "kindjes-suiker". Meestal werden die na de doop, op het doopfeest of bij het bezoek aan moeder en kind rondgedeeld.

Geschenkjes ? Alleen de rijkere mensen brachten cadeaus mee. In arbeiders- en landbouwersgezinnen had men zo al

moeite genoeg om met het karige beschikbare geld zelf de eindjes aan mekaar te knopen. Typisch is dan wel dat in adellijke kringen het zo was dat de peter verplicht was een cadeau te schenken aan de meter naar aanleiding van een geboorte !

Doodgeboren kinderen werd in een houten bakje of een doos gestopt en in alle vroegte en stilte door één van de ouders of door een buur op het kerkhof begraven. Ongedoopte kinderen die plots stierven werden in ongewijde grond begraven. Men nam algemeen aan dat hun zieltjes in dwaallichtjes veranderden die 's nachts boven de akkers zweefden.

Volksgeneeskunde en religie i.v.m. kinderziekten: mensen die over voldoende geld beschikten, raakpleegden meteen een dokter (adel, burgerij, landbouwers), maar de lagere kringen wendden zich tot eigen middeltjes en bedevaarten naar een lokale of niet te ver uit de buurt vereerde volksheilige. Oostakker blijkt wel - en nog altijd - een sterke aantrekkingskracht gehad te hebben. Toch was het niet zo dat iederéén uit die lagere sociale klassen zijn toevlucht zocht in dergelijke middeltjes en in gebeden. Sommigen geloofden er helemaal niet in, maar anderen wisten voor praktisch elke kwaal een tip of een remedie. Zo werd tegen kinkhoest bescherming gezocht bij de H. Remigius en tegen keelpijn werd verse pekelharing gebruikt.

Het kind groeide op in een sfeer van godsdienstigheid en bijgeloof. De jaren 1900 - 1930 zijn trouwens voor West-Vlaanderen nog een uitloper van het katholieke devotisme en het particularisme uit de tijd van Gezelle. Zelfs tegenwoordig zijn nog in veel huiskamers de moraliserende plaatjes "God ziet mij, hier vloekt men niet" of "'t Is vader..." opgehangen. Het hele familiale leven stond in het teken van het kruis.

LIEFDE EN HUWELIJK

Er was indertijd blijkbaar weinig kans om kennis te maken met het andere geslacht. Dorps- en stadskermis- sen (van mei tot oktober) waren dan ook de meest aangewezen mogelijkheden, ofschoon daar direkt de veelzeggende spreuk "Kermislief blijft niet" mee verbonden werd. De pretpartijen groeiden meer dan eens uit tot harde vechtpartijen. De partnerkeuze was iets dat vooral door sociale en geografische factoren bepaald werd.

Eën middel om te testen of de partners werkelijk iets voor mekaar voelden is bekend. Als het meisje erin slaagde om de lucifer van de pijprokende jongen uit te blazen, was dit een teken van hartelijke genegenheid. Minder bekend: het meisje trok met je en neen de blaadjes van een madeliefje uit, waarbij het laatste blaadje beslissend was. Soms werd zelfs een waarzegster geraadpleegd. Sint-Anna werd vereerd door meisjes die naar een deftige, hardwerkende wederhelft uitzagen.

Volledige autonomie was er niet bij de partnerkeuze. Hoe meer geld en bezittingen er op het spel stonden, hoe meer inspraak de ouders eisten en hoe meer macht zij in feite over het nakende huwelijk uitoefenden. Eën zaak van pure liefde tussen meisje en jongen was een huwelijk in de adelkringen dus zeker niet. Het kwam er daarbij vooral op neer dat het familiefortuin

in goede, bekwame handen doorgegeven werd.

Als het voorviel dat het meisje zwanger werd tijdens de verkering, was de meeste voorkomende remedie: zo vlug mogelijk getrouwd raken. Of zoals een informant het raak formuleert: "Wie zijn gat verbrandt, moet op de blaren zitten".

De volkswraak "scharminkelen" naar aanleiding van een verbroken verkering lijkt ook hier een fervente aanhang gekend te hebben (met deksels en pannen slaan, stroppen steken). Bij de adel was dit volksgebruik totaal onbekend.

De ceremonie in verband met de verloving werd pas algemeen na de tweede wereldoorlog. Er wordt beweerd dat het een gebruik was dat tijdens WO I door de Duitse bezetters ingevoerd werd en het eerst en zelfs vrij vlug navolging genoot bij de rijke standen en de burgerij.

Wat het "in ondertrouw gaan" betreft, spreken sommigen van drie, anderen van zes en nog anderen van acht weken vóór het huwelijk.

De huwelijksdatum was in de hogere kringen geen zaak van de trouwers alleen, want voornamelijk de ouders regelden de hele kwestie. Noch in de Adventstijd, noch in de Vastentijd mocht men trouwen. Dit werd door de Kerk verboden. Bijgeloof zat er ook voor een stuk aan vast: maandag- en woensdagtrouwers waren "weglopertjes".

Het gebruik dat de bruid of de bruidegom verplicht waren iets aan de jongelingschap uit hun buurt aan te bieden

als afscheid, was helemaal onbekend. ER was wel een traktaat in het huis van het meisje voor de jongens die "geschoten" hadden (over het algemeen met veldkannonnetjes). De jongen zelf zette als ekstraatje nog even de bloemetjes buiten op de vooravond van zijn huwelijk, terwijl zijn leuke bruid thuis mooi mocht zitten wezen. De adel blijkt ook hier weer enigszins uit de toon te vallen. Er was immers heel weinig kontakt met de samenleving of met de mensen uit het dorp.

Alleen bij de adel en de burgerij bestond de gewoonte dat er tussen de trouwers onderling een geschenk uitgewisseld werd. Toch bestond er geen enkele verplichting. In de laagste klassen moesten de trouwers het stellen met een heel klein sommetje geld, wat huishoudartikelen en bloemen. Hoe hoger men de sociale ladder opklom, hoe meer onroerende goederen, waardepapieren, juwelen en geld deel uitmaakten van de bruidsschat. De naam "bruidsschat" klopt evenwel niet: beide ouderparen gaven evenveel mee aan de trouwers. In de regel gaven de familieleden geen dure geschenken, en de burens gaven meestal een ruiker bloemen of eenvoudigweg een gemeente toekomstwens. Het gebruik dat de vader van de bruidegom iets aan de bruid gaf en de vader van de bruid iets aan de bruidegom, bestond niet overal: wel bij adel, burgerij en welgestelde landbouwers. De andere mensen hadden er doorgewoon de poen niet voor.

Er is geen regel op te stellen voor wie de kosten van de huwelijksdag moest betalen. Wel valt het sterk op dat de bruid (eventueel de ouders van de bruid) het leeuwenandeel ervan voor haar rekening nam.

Het burgerlijk huwelijk werd normaal gesloten op de

vooravond van het kerkelijk huwelijk, maar soms werd het al weken en zelfs maanden voordien al gesloten omwille van familiale of financiële redenen.

Erepoorten en triomfbogen met opschriften en veel versiering werden alleen bij de betere sociale klassen in gebruik. Algemeen werden ze in de vooravond en buitenshuis aangebracht door burens of kennissen. Het bruidsboeket blijkt net als de verlovingsceremonie zijn intrede gedaan te hebben na de eerste wereldoorlog. Het was blijkbaar weer een van die nieuwtjes die door de Duitsers ingevoerd werden. Het werd door de bruidegom aan zijn bruid gegeven bij zijn aankomst.

Betreffende de kledij van de trouwers zijn er vrij gelijklopende beschrijvingen. Vanaf 1930 begon zich de overgang te voltrekken van een zwarte jurk voor de bruid naar een witte japon met voile.

Bijgeloof is er niet te vinden, maar toch weet een informant te vertellen dat het je geluk bracht als je een stukje van de voile kon bemachtigen. De kleren werden ongeveer voor een even groot deel gekocht of gehuurd als dat ze door een meester-kleermaker op maat werden gemaakt.

Trouwende werklui trokken meestal te voet naar de kerk, ofschoon het soms een tocht van een respektabel aantal kilometer was. Burgerij en landbouwers gebruikten wagens, terwijl de adel zich behielp met koetsen, het aanzien bij de plattelandsbevolking in ere houdende.

De samenstelling van de stoet was bijna overal dezelfde: de stoet werd telkens door het jonge paar geopend.

Toch vormde de adel ook hier weer een buitenbeentje: de trouwers en hun ouders kwamen pas aan het einde van de optocht !

De echte inzegening van het huwelijk gebeurde bij de uitwisseling van de trouwringen.

De namiddaghuwelijken bestaan pas een tiental jaar en hebben absoluut niks te maken met sociale verschillen. Rond 1900 kwamen ze helemaal niet voor.

Er was een grote verscheidenheid wat betreft het feestmaal en het dansfeest. In de lagere milieus werd het hele huwelijksgedoe vrij sober gehouden (soms bij gebrek aan financiële middelen), daar waar de hoge burgerij er een luisterrijk glamourfeest van maakte met exotische gerechten en een denderend galabal achteraf. Opvallend is toch weer dat de adel alleen een feestmaal hield, maar van een dansfeest niks wou weten !

In sommige gevallen was er sprake van een "nabruiloft". Dit hield in dat op de zondag volgend op de dag van het huwelijk er nog eens ekstra gefeest werd in dezelfde herberg of dorpsdanszaal. Ook dezelfde orgeldraaier was van de partij. Dit keer was het feest bestemd voor de burens, de werkmakkers en vrienden van iedereen die maar wou komen. Bedoeling was dat de herberg er een goeie stuiver aan kon verdienen. Bij dit tweede feest moest elkeen wel zijn eigen uitgaven betalen. 's Avonds trok het koppel naar de eigen woning en werd het Ware Leven begonnen. Ook hier was het fenomeen dat jong en oud vaak niet samengaan genoegzaam bekend. Zelden bleven de trouwers inwonen onder het ene of het andere ouderlijke dak. Met de onbaatzuchtige hulp van de burens werd een nieuwe woning in mekaar geflanst.

De huwelijksreis was vóór de tweede wereldoorlog een eksklusiviteit voor wie het kon betalen. Pas na WO II, toen iedereen kon sparen, konden ook de anderen zich deze pret gunnen, maar erg ver trokken ze toch ook weer niet. Vervoermiddel bij uitstek was de trein. Heel zelden gebruikte men de auto. Opvallend is ook dat men heel vaak naar een bekend bedevaartsoord of kuuroord trok. Vooral Lourdes kende heel wat belangstelling.

Trouwen veronderstelt tevens dat een ring gedragen wordt, als symbool van de echtelijke verbintenis. Nu dragen zowel man als vrouw hun ring aan de linkerhand. Vroeger evenwel was het voor de man een tijdje de gewoonte om de ring rechts te dragen. Nog in een vroegere periode was het zelfs zo dat de man eenvoudigweg geen ring kreeg ! Over het algemeen droegen de mannen op het platteland helemaal geen ring omwille van hun zwaar labeur op het veld. Meestal werd de ring uit verguld koper, goud of platina vervaardigd. De trouwring van de overleden echtgeno(o)t(e) droeg men ofwel naast zijn eigen ring of aan dezelfde vinger. Een verlovingsring werd echter nooit als trouwring gebruikt.

DOOD EN BEGRAFENIS

Bij zware ziektes en ernstige aandoeningen hielden de buren van de stervende een nachtwake en haalden de pastoor erbij als de toestand te wankel werd. De stervende kreeg een gewijde kaars in zijn handen terwijl een van de buren voorbad. Het bidden ging door tot de zieke zijn laatste adem uitblies.

Zelfs tegenwoordig kent iedereen nog wel enkele namen van mensen die vroeger doden aflegden. Ze schoren en wasten de dode en staken hem in een keurig pak. Daarna werd deze taak blijkbaar volledig overgenomen door de Zusters van het Wit-Gele Kruis. Nergens is een echt dialectwoord voor "afleggen" ter beschikking, buiten "opbaren".

Hier geloofde niemand dat een lijk ook genezende krachten uit kon stralen. Er is heel wat bijgeloof i.v.m. het afsterven van een zieke. De hond ging akelig aan het blaffen (wat het einde betekende voor de bedlegerige), een ster viel uit het firmament, het horloge viel plotseling stil of stoelen en tafels begonnen te kraken. Overal werden de huisdieren (katten, honden en kanaries) en de levensmiddelen (hespen en bederfbare eetwaren) uit de omgeving van het lijk weggehaald. Als regels werden bij een sterfgeval de luiken neergelaten en werd een processiekruis voor het raam ge-

hangen. Soms ging men verder en mocht het horloge niet meer opgewonden en werd de spiegel met een zwarte voile bedekt. Op sommige plaatsen werd zelfs een teil water onder het sterfbed geschoven om de lijkgeur weg te houden. Voorwerpen die de dode op het laatst nog aangeraakt had, werden onmiddellijk verbrand.

Wat het luiden van de klokken betreft, kan aangenomen worden dat dit het heersende gebruik was: voor een hoge dienst (10 u) werd drie keer per dag geluid ('s morgens, 's middags en 's avonds), voor een middendienst (9 u) werd twee keer geluid ('s morgens en 's avonds) en voor een kleine dienst (8 u) één keer ('s morgens of 's avonds).

De nachtwake was meestal een zaak van een of meerdere familieleden, samen met enkele welwillende burens en kennissen. Er werd gebeden en de dode werd met wijnwater besprenkeld. Toch werd er soms smalend over gesproken; meestal werd er maar sporadisch gebeden voor de overledene, maar wel werd er heel wat koffie met likeur gedronken en groeide de wake uit tot een klein partijtje roddelen.

Het samen bidden voor de overledenen verschilt volgens de sociale rang. Ook voor wat en wanneer er gebeden werd, valt geen algemene regel op te stellen. Toch was het meestal zo dat de kapelaan, een (familie-) geestelijke of iemand uit de familiekring voorbidder was.

In verband met het melden van de dood zit er wel een evolutie in. De oudste informanten hebben nog een soort belleman gekend die bij alle huizen van het dorp

aan ging kloppen om het droevige nieuws te melden. Later was dit een taak voor de familieleden of de burens en uiteindelijk schakelde men over op rouwbrieven.

De meest verspreide manier om het lijk te groeten, is een palmtakje in wijwater te dopen en daarmee het lijk te besprenkelen (er wordt een kruisje gemaakt over het lijk). Unieke opmerking hier is dat de besprenkeling soms ook met een roos gebeurde !

Op de vooravond van de begrafenis werd de dode gekist. Binnenin de kist werd met wasdruppels een kruis gevormd. Er werd gebeden, het lijk werd met repen laken omwonden en in de kist gelegd. Bijna nooit werd iets in de kist bijgevoegd, tenzij een hoofdkussentje, een tuiltje bloemen of een aandenken. De kist werd in de rouwkamer op twee stoelen gezet, maar later gebeurde alles in het lijkenhuisje.

Over het ontstaan van de rouwbrief blijken er twee versies te bestaan. Volgens sommigen bestond die al vanaf 1910, volgens anderen pas vanaf de jaren 1930-1940. Meestal werden ze door de familieleden en later door de postbode rondgedragen. De drukkerij naast de kerk had er zoveel als een patent op, maar de adel wendde zich tot een stadsdrukkerij.

Volgend onderdeelje is het ter kerke brengen van de dode. Opvallend is dat de dragers eerst de toestemming moesten vragen aan de familie om het lijk uit het huis te dragen. In de lagere kringen werd er meestal geen vervoermiddel gebruikt; de kist werd op de schouders naar de kerk gedragen. Toch was het

meestgebruikte vervoermiddel de "wijtewagen", een gewone boerenkar uitgerust met hoepels waarover een wit of lichtblauw zeil gespannen was. De wagen werd door twee paarden getrokken en stopte aan de kruispunten waar een bussel stro neergelegd en een onzevader gebeden werd. Een drietal bloedverwanten zat op de wagen, in gebed verzonken. Het gespan werd geleid door een ingetogen, stilzwijgende voerman.

De geestelijkheid van de parochie kwam de lijkstoet een eind tegemoet, maar voor rijken of aanzienlijke families gingen ze soms tot aan het sterfhuis. Aan de kruispunten werd er geknield en gebeden.

De dragers waren gewoonlijk enkele buren. Het getal ervan varieerde van vier tot acht. Af en toe werd ook hier halt gehouden om van kant te wisselen of aan de kruispunten waar een kruis uit roggestro (bedekt met een steen) aangebracht werd. Voor voorbijgangers was het een teken dat iemand gestorven was en om een stil gebed vroeg.

- Lijkwegen blijken er niet geweest te zijn. Men nam gewoon de kortste weg naar de kerk. Echte lijkwegen bestonden wel in de steden, en duiden misschien op een restant uit de tijd van de grote epidemieën (tyfus, pest, cholera). Na WO II werd de officiële lijkwagen in gebruik genomen en verdween de wijtewagen van het voorplan.

De samenstelling van de lijkstoet zag er in elk milieu dezelfde uit: eerst de priesters, dan de rechtstreekse afstammelingen (eerst de mannen, dan de vrouwen) en tenslotte de buren en vrienden. Soms opende een lijkbidder de stoet. De leden van een gilde of broederschap hadden geen vaste plaats. Soms liepen ze tussen familie en buren in, soms liepen ze aan beide kanten

van de lijkwagen of nog andere keren gigen ze pas vanaf de kerkpoort mee naar binnen. De kaarsen rond de lijkbaar bieden ook weer een probleem. Het aantal verschilde - volgens de informanten - van twee tot veertien. Toch blijkt dat er meestal zes geplaatst werden en dat alles afhankelijk was van het uur (en dus van de prijs) van de uitvaartdienst.

Er is een ruime marge om het "visitekaartje" te dateren: van 1925 tot 1945. Hetzelfde geldt niet voor de doodsprentjes. Iedereen kan er zich al van in zijn vroegste kinderjaren herinneren. Toch zijn er enkele informanten die een jaartal opgeven rond 1880.

In het begin waren ze enkel en pas later dubbel. De afbeeldingen erop variëren van kalvariebergen en lijdende Christusfiguren tot bloemen, kaarsen en afbeeldingen van de overledene (portretten). Praktisch altijd werd de tekst door de kapelaan opgesteld.

Normaal werd op 17 uur op de vooravond van de begrafenis de metten en de lauden gezongen. Het gebruik van stro in de kerk is grotendeels onbekend. Een paar informanten weten dat er stro gebruikt werd, maar kunnen zich niet precies herinneren wat ermee aangevangen werd.

Gewone mensen kregen geen lijkrede, maar voor de voorzitters van verenigingen, belijgrijke parochiale en heel katholieke figuren en rijken gebeurde het wel.

Als afscheid van de dode, besrenkelden de priesters de kist met wijwater. De aanwezigen op het kerkhof strooiden met bloemen of palmen, maar voornamelijk met aarde.

Na de teraardebestelling gingen de buren in sommige gevallen mee naar de maaltijd (recent waarschijnlijk), in andere gevallen was voor hen de kous af.

De rouwmaaltijd zag er in ongeveer alle milieus dezelfde uit. De gewone mensen konden zich vroeger geen volledig maal veroorloven en hielden het bij koekebrood, kaas, hesp en koffie. Heel opvallend was dat een volledig maal als vaste ingrediënten bouillie, erwtjes en worteltjes had.

Wel is er heel wat verschil i.v.m. het bidden voor de overledene. Soms werd er zelfs voor en na de maaltijd gebeden. Wat er gebeden werd, verschilde van streek tot streek. Het gebruik om na de begrafenis uitvaartsbier uit te delen bestond hier niet. Wel gingen vrienden en buren na de maaltijd een fris glas bier drinken in de dichtstbijzijnde herberg. Daar werden olijke herinneringen en kwinkslagen uit het leven van de afgestorvene bovengehaald. Zoiets groeide soms uit tot een heel levendige gebeurtenis.

I.v.m. de broodbedeling is er weer geen eenstemmigheid over het verdwijnen van dit gebruik, maar algemeen kan aangenomen worden dat de broodbedeling ophield na WO I. Het kwam erop neer dat aan de armsten van het dorp brood werd uitgedeeld. Dit gebeurde na de uitvaartdienst, zelfs na de "nadienst" van de volgende dag en jaarlijks na de jaarmis voor de overledene. In het begin was het een zaak voor de rijken.

De rouwkleding was zwart, zowel voor mannen als voor vrouwen. Vrouwen droegen een wijde, zwarte kapmantel. De periode waarin die kledij gedragen werd: eerst een

jaar en jaar en zes weken, later zes maanden en nu nog zes weken. Andere rouwtekens waren er ook wel, maan dan alleen voor de man. Hij droeg eventueel een rouwband rond de linkerarm en een zwarte knoop op de jas of een reepje zwarte stof op de kraag. "In de rouw zijn" viel ongeveer samen met zichzelf op te sluiten in zijn huis en zich af te zonderen van wat er in de samenleving gebeurde.

Bedankingskaartjes werden pas na WO II in gebruik genomen. Meestal bevatten ze een geijkte formulering (een bedanking voor de innige deelneming) en een doodsprentje. Ze werden ofwel enkele dagen ofwel twee weken na de begrafenis rondgestuurd.

Zowel de zielmissen als het jaargetijde werden door de familie aangevraagd. Meestal werd alles in de parochiekerk opgedragen, maar het genoot veel aanzien als men ze in een abdij of klooster door een familie-geestelijke op kon laten dragen (cfr. adel). Op de dag van het jaargetijde gebeurde er niets bijzonders, maar het werd wel een grote familiebijeenkomst.

Na de begrafenis werd de nagedachtenis van de overledenen in ere gehouden in de diensten op Allerzielen en op kermismaandagen, en door het jaargebed.

Vroeger was de grafmaker iemand die een ander beroep uitoefende. Graven delven was een soort bijverdienste. Op de lange duur werd het een afzonderlijk beroep en werd de man een gemeenteambtenaar.

Wat de versiering en het onderhoud van het graf betreft is er een totale ommekeer vop gang gekomen. Vroeger

was het kerkhof een ware wildernis (vóór WO I), maar na WO II werd het graf van een familielid ongeveer een prestigezaak. Interessant is wel dat chrysanten pas na 1945 de overhand haalden in de keuze van de bloemen !

Over de begrafenis van kinderen en ongehuwde mannen en vrouwen is er niet veel bekend. Wel weet men dat een lijkdienst voor een kind een "engelenmis" genoemd werd, en dat lijkbaar en kandelaars lichtblauw waren, kleur van de onschuld. Soms werd het hoofdje van het overleden kind omringd met bloemenkransen.

De kist van een ongehuwde vrouw werd door jonge meisjes gedragen, terwijl die van een ongehuwde man door in de buurt wonende vrijgezellen gedragen werd.

